УДК 316.356

Адріан Буковинський,
канд. філософських наук, Президент Всеукраїнського благодійного фонду «Сім'я», Україна, м. Київ

Роздуми про зрілість, відповідальність і лінивство

Аналізуються фактори, які формують зрілість і відповідальність, а також витоки і наслідки лінивства.

***Ключові слова**: зрілість, відповідальність, лінивство, сім'я.*

Адриан Буковинский. Размышления о зрелости, ответственности и лени

Анализируются истоки и последствия лени. Факторы, которые формируют зрелость и ответственность.

***Ключевые слова**: зрелость, ответственность, лень, семья.*

Adrian Bukovynskyy. Thoughts about maturity, responsibility and laziness

Article deals with factors affecting maturity and responsibility, origins and consequences of laziness were also analyzed.

***Keywords**: maturity, responsibility, laziness, family.*

Циклом статей «Потрібність в житті людини», «Підмінені цінності», «Сфери душі», «Роздуми про зрілість, відповідальність і лінивство», «Гнів і прощення» (готується до друку), «Основи сім'ї» (готується до друку) автор прагне охопити питання, з яких складається життя людини. Відповіді на ці питання впливають на якість нашого життя. Вони відображають речі прості, логічні, послідовні і результативні і тому можуть бути для особи життєвим путівником, яким завжди можна скористатися. Часто людині важко їх осмислити і скласти у свою життєву лінію. Тоді життя видається таким складним і таким багатогранним, таким цікавим і таким буденним, таким захоплюючим і таким страшним, у кожного по–своєму. А життя повинно приносити радість, задоволення і мир у душі.

Постановка проблеми. У минулому столітті, особливо в першій його половині, люди переживали через те, що обставини могли зробити з ними будь–що. Був страх перед цією дійсністю. Сьогодні страх змінився. Людина має страх від незнання. Тому часто не знаходить відповіді, що робити з обставинами, які навколо неї і в яких вона перебуває. Вона адаптовується до якоїсь дійсності, і коли змінюються обставини в її житті, то часто вона є безпорадною, на знає, як справитися з ними. Це особливо стосується молоді, яка не готова до зустрічі з реальністю, не готова боротися, опускає руки, і обставини ламають її. Вона не дозріла до самостійного життя. Чому?

Метою статті є аналіз факторів, які формують зрілість і відповідальність людини, а також витоки і наслідки лінивства.

Виклад основного матеріалу. В житті ми бачимо багато людей – відповідальних і безвідповідальних, працьовитих і лінивих, цілеспрямованих і тих, яким життя не приносить ніякого задоволення.

Чому підліток, молода людина часто в житті не може реалізувати себе як особистість, фахівець? Чому людина, часто усвідомлюючи, як потрібно правильно вчинити в тих чи інших обставинах, цього не робить? Чому більшість людей тягне «ковдру» на себе? Чому егоїзм процвітає? Чому захланність людської натури не має меж? Сьогодні людина бере усе, аби було добре їй. Яка основна причина? Незрілість, безвідповідальність і лінивство! Звідки вони беруться? Ці недоліки характеру розвиваються у сім’ї або внаслідок її відсутності. Так само зрілість і відповідальність формуються у сім’ї.

Витоки незрілості, безвідповідальності й особливо лінивства формуються в дитинстві. Можна виокремити три основні причини їхньої появи.

1. Дитині не прищеплюють працелюбності.

2. На дитину не покладають відповідальності.

3. Дитину не завантажують обов’язками.

Де немає обов’язків, відповідальності і працелюбності, там є хаос (фактично у всьому). Людина не знає, що, де, коли і як, бо немає підґрунтя.

Наслідки невідворотні у вигляді депресії, розгубленості, страху, самотності тощо. А коли в людини час змістовно заповнений, то немає коли зациклюватися, засмічуючи свої думки власними комплексами й усіма негараздами. В людини час повинен бути наповнений змістом, а не навпаки – безсенсовими думками.

Провідну роль батьків у формуванні і розвитку дитини, прищепленні дітям ціннісних орієнтацій та моральних норм висвітлювали Т.Кампамелла, Я.Козельський, Й.Песталоцці, А.Макаренко, Ж.–Ж.Руссо, С.Полоцький, К.Славинецький, Ф.Прокопович, К.Ушинський, В.Сухомлинський та інші. Вони наголошували на пріоритетності виховання саме у сімейному середовищі, вказуючи зміст, форми, методи і принципи діяльності сім’ї у процесі виконання завдань стосовно дітей. Зокрема, А.Макаренко вбачав його сутність в організації сімейних відносин, у створенні загального правильного способу життя, життєрадісної щасливої атмосфери. Недоліки у поведінці й характері дітей, на його переконання, є сигналом для перегляду батьками власної поведінки і загалом взаємин у сім’ї [1,с.24]. «Під сімейним вихованням розуміється цілеспрямоване прищеплення дітям різнобічних особистісних інтегративних якостей задля підготовки їх до життя» [2,с.19].

Які методи виховання застосовують батьки XXI століття? Враховуючи, що згідно з даними Держкомстату України більша частина пар розлучається, то один із батьків фактично повністю виключається з виховного процесу. А ті пари, які не розлучаються, мають часто дуже обмежені методи виховання дітей! Нерідко дитина до повноліття чує одні претензії: «Цього не можна», «Так не роби», «Чому ти так вчинив(ла)?» тощо. Частка «не» і претензії посідають пріоритетне місце у спілкуванні з дітьми. І тоді постає питання, що зробили батьки для того, щоб він чи вона цього не робили, яких зусиль доклали до цього батьки? За відсутності відповідних зусиль і належних прикладів зі сторони батьків нормою життя стають речі, які ніколи нормальними бути не можуть. Наприклад, машина зупиняється на узбіччі дороги, і з вікна вилітає пакет з–під соку. Старший чоловік підходить до водія і запитує: «Хіба ти не знаєш, що

сміття не кидають будь–де? Не навчили?». «Ні!» – зухвало відповідає молода людина. «Погано», – зі співчуттям говорить чоловік і відходить у сторону. Такий невеликий епізод багато про що говорить.

У вихованні зрілості, з однієї сторони, необхідно підтримувати, хвалити, заохочувати, а іншої – наставляти. І в цьому процесі повинен бути баланс і гармонія. За відсутності балансів, коли дитину тільки хвалять, переконуючи її, що вона найкраща, розвивається «нарцисизм», який користі в житті їй не принесе. Тоді, як писав В.Сухомлинський, «діти вважають себе центром Всесвіту, навколо якого повинні крутитися всі – мати, батько, дідусь і бабуся» [3,с.141]. В іншій крайності – постійних зауваженнях і претензіях «Ти нічого не знаєш», «Ти нічого не вмієш», «Ти нічого не робиш», «В тебе нічого не виходить» тощо – дитина виростає з комплексами, які також, очевидно, користі їй не дадуть, «в дитини змалку перекручуються уявлення про добре начало в людині, вона перестає вірити в людину і в людяність. В обстановці деспотичного самодурства, дріб’язкових причіпок, постійних докорів маленька людина озлоблюється» [3,с.134]. Одна і друга крайності в нашому суспільстві дуже поширені, і, на жаль, їх більше, ніж збалансованих методів виховання батьками.

Тому кожному батьку і матері необхідно вміти змістовно взаємодіяти зі своїми дітьми. «Взаємодія – це філософська категорія, що означає процеси взаємовпливу різних об’єктів, їх взаємозв’язок, взаємозумовленість, взаємоперехід, а також породження одним об’єктом іншого» [4,с.84].

Вміння батьків наповнювати життя дитини працелюбністю, обов’язками і відповідальністю повинно виражатися в гармонійному виховному підході, а саме:

1. Прищеплення працелюбності:

– ставити завдання, що під силу вихованцю, і оцінювати його працю;

– давати завдання і нагороди, тим самим заохочуючи до подальшої праці;

– складати і дотримуватися розпорядку дня;

– показувати власним прикладом важливість праці;

– завершувати кожну почату справу;

– мати систему заохочень;

– організовувати спільну працю з батьками;

– показувати наслідки, не боячись самокритики;

– показувати шлях успіху відомих людей;

– збалансовано розподіляти любов до читання, інтелектуальної і фізичної праці;

– ставити завдання, які нелегко виконувати, щоб виконавець витрачав час і зусилля. Докладаючи зусиль дитина розвивається. Ставити акценти на цьому досвіді, показуючи власний приклад в усьому;

– показувати позитив.

2. Накладення відповідальності:

– три етапи: 1) формувати відповідальність за об'єкти і речі дитини (іграшки, одяг, інвентар тощо). Якщо дитина хоче тваринку, то повинна наперед бути свідомою щодо відповідальності за неї; 2) відповідальність за себе (особиста гігієна, пунктуальність тощо); 3) відповідальність за інших (братів, сестер, друзів, батьків, відповідальність у навчанні, роботі тощо);

– формувати відповідальність, даючи при цьому необхідні ресурси (не можна ставити завдання зробити щось, не давши при цьому матеріалу і не навчивши це робити);

– окреслити коло відповідальності;

– дотримуватися порядку;

– пояснювати на прикладах наслідки невиконання;

– правила – це обмеження. Одне із завдань батьків – не нашкодити. Потрібно правильно реагувати на проявлену ініціативу дитини;

– догляд за рослинами. Показати і спостерігати, як дитина це виконує, не втручаючись;

– навчити нести відповідальність за свої дії.

3. Завантаження обов'язками:

– поетапно: 1) перед Богом. Якщо родина віруюча, значить, спільна молитва, спільне відвідування Богослужінь тощо; 2) обов’язковість у сім’ї. Покладати обов’язки на кожного і демонструвати своїм прикладом їхнє виконання; 3) підкреслювати в розмові, що можна, що не корисно, що погано, пояснювати наслідки; 4) формувати обов’язки перед суспільством, країною, обговорювати результати поведінки;

– заохочувати відвідувати гуртки, секції тощо;

– покладати спершу не важкі обов’язки, але поступово і динамічно їх збільшувати. З часом для дитини це стане хорошою звичкою.

Батьківство – це дар, обов’язок і відповідальність. І тому глобальна мета виховання дитини полягає у формуванні особистості з високими моральними принципами та ідеалами. Працелюбність, відповідальність та обов’язковість – це невід’ємні якості особистості. Цій меті повинна підпорядковуватися локальна мета (тимчасова, на період часу), яка формує досвід. Вже починаючи з народження багато батьків годує дитину з пляшечки, різними сумішами, відмовляючись від годування грудьми. Окрім загальновідомого факту про те, що ніяка суміш не може замінити дитині материнського молока, батьки у цьому випадку не дають можливості маленькій дитині працювати. Щоб отримати молоко від матері, потрібно докласти зусиль, а приймаючи суміш із пляшечки, ніяких зусиль докладати не потрібно. Як стверджує доктор медичних наук, професор І.А. Аршавський, «совершенно нормального младенца можно сделать физиологически незрелым. Если ребенок получает удовольствие от собственной активной деятельности, когда он сам ищет и находит сосок, сам что–то достает, трогает, хватает, перевертывается и т.д., то в нем постепенно вырабатывается потребность в трудовой, творческой деятельности. А если ему все само «валится в рот», зачем ему и стараться? И вот вам, пожалуйста, – лень, безволие, апатия, паразитическая психология, вплоть до отвращения к любому трудовому усилию» [5,с.26]. Процес виховання самостійності повинен розпочинатися від народження, а не тоді, коли дитина почне усвідомлювати значення цього терміна.

Силу звички породжує досвід виконання чогось. Коли батьки займаються спільною працею з дитиною, це стає звичкою. І навпаки, якщо дитина ніколи чогось не робила, не допомагала, наприклад, не прибирала вдома, не ходила за продуктами, то коли почує в 16 років прохання про виконання певної роботи, не зрозуміє, чому вона повинна це виконувати. «Вимогливість до дитини має починатися з вимогливості до батьків, до самих себе, в іншому випадку можна одержати протилежний запланованому результат. Тобто, чого дорослі не хочуть бачити у дитині, вони мають позбутися у власному характері, поведінці, життєвій спрямованості. Це одне з найголовніших і водночас найскладніших правил для будь–якого вихователя, в тому числі і для батьків» [6,с.53].

Якщо батьки щось забороняють дитині, то обов’язково потрібно пояснювати причину заборони. Обманювати дитину неприпустимо.

Важливо в дитинстві і юності давати дитині багато шансів. Наприклад, у спорті, який поєднує працю, прагнення результату, досягнення, наслідки, у музиці, творчості тощо. А що вона в житті вибере, куди пристане, залежить від здібностей і бажання дитини.

Якщо підхід до виховання не комплексний, то після повноліття це буде виражатися в найрізноманітніший спосіб. Зокрема, в незрілості, яка часто іде паралельно з нерішучістю. Як правило, незріла людина часто сумнівається, незрілі люди не впевнені в інших і в собі (на відміну від зрілої людини, яка впевнена у своїх діях і володіє здатністю оцінювати ці дії через призму моральності та ціннісних орієнтирів). Незрілі люди часто ненадійні. У них спостерігається чимало комплексів.

Є люди, які ліниві до навчання, але не ліниві до фізичної праці. Тобто буває лінивство в якомусь напрямку і лінивство в цілому. Лінивство в напрямках – це наслідок не прищеплення в дитинстві тих чи інших навиків. Часто особа талановита в якійсь сфері діяльності, натомість безпорадна в інших, життєво важливих речах. Це наслідок вузького напрямку виховання. В дитинстві батьки докладали максимум зусиль, щоб навчити дитину якомусь ремеслу (музика, спорт тощо), але за межі цього ремесла не виходили. І коли,

наприклад, така людина одружується, то часто виявляється не здатною виконувати щоденні обов’язки, які стоять перед сім’єю. Виникають непорозуміння в молодій сім’ї. Чому так виходить? Як можна не прибрати за собою, не приготувати для себе тощо? І тоді починається конфлікт інтересів. Чому? Тому що не навчили.

Тільки внаслідок цілеспрямованого підходу виховання можна очікувати результат. Це, зокрема, зрілість і відповідальність. Зрілість формується, вона має дуже багато аспектів. Зрілість важлива для кожної людини. Вона дозволяє взяти на себе відповідальність. І це особливо важливо, коли створюється нова сім’я. Тому зрілість – це базовий і один із найважливіших аргументів, який дає підстави створити сім’ю. Зрілість і любов невід’ємні. Зрілість виражається в любові. Наприклад, любити дитину можна і потрібно чуттєво і так само любити дитину потрібно дієво, осмислено, зріло (для її користі, розвитку, прищеплення навиків, формування досвіду тощо). Часто ці дві невід’ємні складові розриваються. Наприклад, не є рідкістю спостерігати дитину дуже інтелектуально розвинену із практично повною відсутністю співчуття і дружнього ставлення до слабших однолітків.

Любов також є відповідальністю. Безвідповідальна людина не може бути надійною, вона не може повноцінно любити, оскільки в неї багато чого не допрацьовано, не доглянуто, не додано, не добачено тощо. Замість того, щоб доповнювати, вона недодає у всьому (вихованні, роботі тощо), маючи мало знань, мало вміння. Часто такі люди, втікаючи від відповідальності, маніпулюють необхідністю пошуку себе, потребою розібратися в собі тощо.

Ще однією характеристикою зрілості є вміння слухати і чути мудрих людей. Можна слухати і не чути. Тоді відсутність знання і мудрості породжує хитрість (включається самозахист). А коли ти чуєш, то ти щось робиш. Зріла людина шукає і зважає на досвід інших, навчаючись на чужих порадах і помилках, тим самим будуючи себе. Це дуже сприяє формуванню відповідальності.

Зрілість думає і бачить наслідки. Зрілість не думає: «Якось буде». Наше життя – це послідовність подій і в жодному разі не випадковість.

Коли є підґрунтя, закладене батьками в дитинстві, то з'являється бажання до самовираження і самовиховання. Тоді людина розуміє, що в самостійному житті необхідний самоконтроль, самодисципліна. Така людина розуміє, що їй потрібно робити в житті, щоб рухатися вперед. Як наслідок, вона самореалізується, самовдосконалюється тощо. Таким чином, все наповнюється змістом у щоденному випробуванні довжиною в людське життя.

Результати дослідження та висновки. Витоки формування зрілості та відповідальності, рівно ж як і незрілості, безвідповідальності і лінивства, починаються з моменту народження дитини. Тому кожному батькові і матері необхідно знати, усвідомлювати і практикувати ті принципи виховання власних дітей, які забезпечать їм впевненість у дорослому житті. Вони полягають у прищепленні працелюбності, покладанні різноманітних відповідальностей та завантаженні обов'язками. Розуміння і вміння наповнювати змістом ці принципи забезпечують гармонійний підхід у вихованні дитини. «До основних компонентів педагогічної культури батьків належать: мотиваційний (спонукання до виховної діяльності), змістовний (знання, переконання, погляди), конструктивний (способи функціонування педагогічної культури). Параметрами її вияву визначено: моральну культуру, культуру мислення, комунікативну культуру, мовленнєву культуру, дидактичну культуру, культуру праці, правову культуру, економічну культуру, естетичну культуру, екологічну культуру, фізичну культуру, культуру способу життя [7,с.43].

Якщо формувати дітей таким комплексним підходом, то з певного віку у них з'являється стимул до самовдосконалення і самовиховання в усіх сферах життєдіяльності. Як правило, цей механізм працює упродовж усього життя. Тоді людина повною мірою може самовиражатися в роботі з користю для себе і для людей, які її оточують. Вона буде потрібною і буде приносити користь суспільству. Таких людей називаються зрілими і відповідальними.

Перспективи подальших досліджень. Колись мораль виховувала людей. Устрій суспільства змушував людину переживати за те, що подумає колектив, а зараз більшості байдуже до колективу, а важливо, що буду робити я. В сучасній Україні відкрита духовність, а всередині людини процвітає бездуховність. Сьогодні суспільство стає холодним, дух людини не горить, і тому людина замикається на собі. Ця дійсність повинна спонукати дослідників цього напрямку розвивати й адаптовувати сучасні форми виховання. «Не може бути ніякого сумніву в тому, що для успіху виховання необхідно, щоб усі, хто займається вихованням, однаково розуміли свої завдання і діяли в одному напрямі, взаємно доповнюючи і допомагаючи один одному» [8,с.468].

Від початку у дитини повинна формуватися така ієрархія цінностей і орієнтирів, принципів та ідеалів, яка привчає дитину до самостійності, готує її до життєвої подорожі, навчає не йти «по трупах», а проштовхуватися вперед, підтримувати ближніх і бути прикладом для інших.

Список використаних джерел

1. Макаренко А.С. Книга для батьків // Твори. – Т.4.

2. Ковбас Б. Родинна педагогіка: у 3 т. / Б.Ковбас, Б.Костів. – Івано–Франківськ: Плай. – Т.1: Основи родинних взаємовідносин, 2002.

3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К., 1978.

4. Философский энциклопедический словарь / под ред. А.Л. Грекуловой. – М.: Сов. энциклопедия, 1983.

5. Никитина Л.А., Соколова Ж.С. Родителям XXI века. – М.: Знание, 1997. – (Педагогический факультет №2).

6. Кравченко Т.В., Трубавіна І.М. Допомога батькам у вихованні дітей: методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: Держсоцслужба, 2005.

7. Програма формування педагогічної культури батьків / за ред. Постового В.Г. – К.: ДЦССМ, 2003.

8. Недачин В.П. Основы учебно–воспитательной организации / Василий Павлович Недачин // Антология педагогической мысли России второй

половины XIX – начала XX в. / АПН СССР. – М.: Педагогика, 1990. – С.467–474.